

**PSYCHOCULTURE AND INTERACTION IN THE CONTEXT
OF THE STATE OF PERSONALITY AND SOCIETY
IN THE POST-INDUSTRIAL ERA**

**ПСИХОКУЛЬТУРА ТА ІНТЕРАКЦІЯ В КОНТЕКСТІ
СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ Й СУСПІЛЬСТВА
В ПОСТІНДУСТРІАЛЬНУ ЕРУ**

Ardashova Yaroslava¹

Mershchii Tatiana²

DOI: http://dx.doi.org/10.30525/978-9934-571-27-5_2

Abstract. The main purpose of the article is to explore the peculiarities of psychoculture and interaction in the context of the individual and society formation in the post-industrial era. Subject: psychoculture and interaction as factors of the contemporary personality formation in the post-industrial society. Methodology. For achieving the goal were adopted the following approaches: integrated, socio-cultural and cultural-historical, synergistic approach.

The research urgency of the psychoculture is due not only to its leading role in human life, social adaptation, productive personal development, and spirituality, research but also to the fact that for a long time beyond of the existing scientific borders were stayed the following aspects of psychoculture: its individual manifestation on a personal level, especially in the post-industrial era; its role as a leading factor in the personal formation process; its transformation under the influence of the latest cultural phenomena.

The phenomena of interaction has a special place in the cultural environment. Actuating the interaction of its representatives, interactions promote the exchange of opinions between them, serves their communication, and determines the social connections of the groups between themselves

¹ Candidate of Philosophy Sciences,
Senior Lecturer at Department of Aviation Psychology,
National Aviation University, Ukraine

² Candidate of Philosophy Sciences,
Assistant Professor at Department of Aviation Psychology,
National Aviation University, Ukraine

and with society. Interaction is an integral part of the material and spiritual existence of culture in all its forms of social interaction. The latter, in turn, define the vectors of general counter-cultural development at each of the stages of its historical progress.

Findings. There was established that psychoculture as a process of the personal ascent to spirituality is formed only on the basis of developed individual consciousness. Psychoculture provides with constant aspiration of the man to perfection, to searching for new knowledge, to spiritual growth, which ultimately leads to the all mankind development.

It is substantiated that the expansion of the informational space contributes to the enhancement of the possibilities of intercultural communication, enhances the dialogue of people of different cultures of cultures through social information and communication networks. The latter contribute to the establishment of not only a “dialogue” but also a “polylogue” of cultures, in which many representatives of the most diverse cultural communities can simultaneously participate. There is a gradual formation of a global interactive space, which significantly affects the formation, development of the psychology of the individual as a whole.

Practical implications. The value of the research results is that its conclusions can be used for further analysis of the features of the person's psychoculture and interaction in the XXI century; identification of rice that can destructively affect on human behavior to overcome them in the transformation processes of society. And its conclusions can be applied in the field of government agencies to develop an effective policy on work with youth. The obtained results can also be used in the educational process, namely: teaching of courses of philosophical anthropology, psychology, history of psychology and the development of special courses, writing textbooks on the relevant disciplines.

Value / originality. The scientific novelty of the results obtained is that the content of the concept of “psychoculture” is defined and its correlation with the meaning of the concept “personality” is made. It is substantiated that psychoculture is an alloy of constructive and destructive elements of the human psyche and is characterized by polyvariability of manifestations. It is shown that the formation of psychoculture is determined by the aspiration personality to perfection, that is, psychoculture acts as the essence of the process of approaching the personality to spirituality.

Also, it is substantiated that the main tendencies of functioning of the interaction of a modern person are the creation of conditions for self-realization of personality in the culture of the post-industrial era through its diversity. It is revealed that under the influence of information and communication technologies there is a transformation of interaction, which leads to a change in the existing forms of social interaction and promotes the destruction of the usual communicative connections, which results in the abolition of the subject-subjective communication paradigm. There is only a symbolic subject, whose main function is not communication, but personalization of information.

1. Вступ

Психокультура та інтеракція як особливі феномени становлення особистості в суспільстві часто розглядають крізь призму окремих теорій, підходів та концепцій, втрачаючи при цьому їх особливу характеристику – багатогранність і всеосяжність. Інтеракція як така завжди займала важливе місце у бутті людини проте в сучасному світі вона постає ще й як один із інструментів у створенні умов для самореалізації особистості в культурі постіндустріальної ери. Людина для задоволення своїх потреб повинна вступати у взаємодію з іншими людьми, входити до соціальних груп, брати участь у спільній діяльності. Тому, звичайно, неможливо знайти на Землі людину, яка була б зовсім ізольованою від інших. Одне лише розуміння того, що десь існують інші люди, може суттєво змінити поведінку індивіда. У всіх сферах свого життя людина зв'язана з іншими безпосередньо чи опосередковано, пасивно чи активно, постійно чи ситуативно. Соціальні взаємозв'язки мають різні підстави і багато різних відтінків, які залежать від особистісних якостей особистості, що вступають у взаємозв'язок. Інтеракція суттєво впливає на усі аспекти становлення особистості (бере участь у її інтелектуальному, психічному, емоційному, культурному розвитку), зокрема пов'язана із психокультурою.

Що стосується психокультури, то зазвичай її отожднюють з психологічною культурою. В узагальненому вигляді психологічну культуру розглядають як сукупність існуючих у індивіда уявлень про психіку, форми регулювання і розвитку психіки (Л. Гримак) [5]; як сукупність культурно-психологічних прагнень особистості і відповідних до них умінь (І. Мотков) [10]; як наступний рівень розвитку психологічно

компетентної особистості, освоєння якого передбачає прийняття гуманістичних цінностей (В. Семікін та Л. Дьоміна) [13; 6]; трактують у межах психічного розвитку людини, розвитку психічної компетентності особистості (І. Дубровина, О. Пузикова, К. Сельчонок) [11] та ін. Досліджуючи психокультуру, можна стверджувати, що цей феномен охоплює усю особистість, не лише психологічну сторону існування людини, але й духовну, інтелектуальну, суспільну, в певній мірі навіть фізичну – це розумні, доцільно організовані форми активності особистості, використання яких дозволяє людині ефективно та гармонійно будувати свої відносини з соціумом (М. Абаєв) [1]; це смислотворчий стрижень особистості, не лише постановка життєвоважливих питань, але й пошук відповідей на них (С. Кримський) [2]. На нашу думку – це процес сходження особистості до духовності (за рахунок самоосмислення, са-моудосконалення, саморозвитку; найвищим проявом психокультури стає духовність, як найвищий особистий рівень розвитку) у багатовимірній системі суспільних відносин. Це особливий спосіб розвитку особистості в соціальному просторі.

А в постіндустріальну епоху ці феномени набувають нового значення не лише при вивченні особистості, але й для суспільства в цілому. Розуміння процесів побудови та розвитку психокультури та інтеракції, аналізу їх особливостей сприятиме реалізації програм щодо формування психокультури кожного і, як наслідок, вироблення зв'язків інтеракційних процесів між учасниками взаємодії в постіндустріальну еру. Ці знання допоможуть розробити комплекс прийомів та вправ у допомозі виховання здорової молоді, а також здійснювати корекцію поведінки, на основі досліджених навичок взаємодії як інструменту, що створює умови для самореалізації особистості та пошуку себе.

Метою статті є вивчення особливостей психокультури та інтеракції в контексті становлення особистості та суспільства в постіндустріальну еру.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

- розкрити зміст понять «психокультура» та «інтеракція» і показати їх особливостей в постіндустріальну еру;
- визначити етапи формування психокультури особистості в контексті культурного поступу суспільства;
- встановити вплив інформаційно-комунікаційних технологій на ін-терацію та психокультуру особистості.

Відповідно до мети та завдань було застосовано такі методологічні підходи: комплексний, соціокультурний, культурно-історичний, синергетичний. Комплексний підхід дозволяє розглядати інтеракцію та психокультуру як особливі феномени, що характеризують особистість; культурно-історичний підхід дозволяє дослідити формування різних концепцій та думок стосовно феноменів інтеракції та психокультури і застосований для виявлення сутності та механізмів впливу психокультури та інтеракції на особистість і суспільство; соціокультурний – передбачає їх вивчення з позицій різноманітних впливів і взаємообумовленостей, дозволяє виявити, які соціальні обставини впливають на особистість, на формування її психокультури та інтеракції. Звернення до соціокультурної природи інтеракції та психокультури дозволило проаналізувати й зрозуміти їхню природу, структуру та ціннісні передумови, вкорінені в суспільстві постіндустріальної ери.

Досліджуючи інтеракцію та психокультуру особистості й суспільства в постіндустріальну еру, доцільно звернутися до синергетичного підходу. Потреба такого звернення пояснюється тим, що синергетичний підхід, застосовується для дослідження систем, що перебувають у стані постійної трансформації. Очевидно, що сучасна особистість та сучасне суспільство є незавершеними, тобто перебувають в процесі постійного оновлення.

Корисною для нас буде й синергетична концепція еволюції, відповідно до якої всіляке явище вважається еволюційно незворотною стадією будь-якого процесу, яка містить у собі інформацію про минуле та майбутнє й припускає багатоваріантність, відхилення, які можуть бути тим не менш досконалішими від сучасного стану. Зазначену концепцію застосуємо в процесі дослідження особливостей інтеракції та психокультури в постіндустріальній ері.

2. Психокультура та інтеракція в постіндустріальну еру

У ХХІ столітті феномени психокультури та інтеракції набувають такої інтенсивності, що стають предметом психологічного дослідження, і завдяки цьому стало можливим виявлення їх особливостей саме в постіндустріальну еру.

Окреслимо основні особливості психокультури та інтеракції. Феномен психокультури досить довго розглядався в контексті інших понять («соціетальна психіка», «ментальність», «колективне несвідоме»),

«психологічна культура»). А. Фурман звертає увагу на появу останнім часом терміну «психокультура ментальності» [14]. У його роботі зустрічаємо, що «ментальність» можна розглядати як більш широке поняття, а психокультуру соціуму – як один з компонентів, який описує психологічні ознаки культури.

Н. Маєвська визначила поняття «психокультура» через поняття «соціетальна психіка», яке трактується як «цілісна психокультура соціуму», тобто соціетальна психіка і психокультура – синоніми, а психокультура є складником ментальності [8, с. 5].

К. Юнг ототожнював архетипи та колективне несвідоме з психокультурою соціуму, яка формувалася задовго до індивідуальної психокультури. Оскільки архетипи – це неусвідомлена базова схема уявлень, тенденцій, традицій людей, то дії і ритуали, що були пов'язані з ними, стали формою передачі психокультури соціуму [16].

Ще одним напрямком дослідження психокультури є ототожнення з роботою психологів та просвітительською діяльністю у цьому руслі, а не з самою особистістю. Як зазначає В. Розін, у XXI столітті є чудовий інструментарій – психологія, який при належному використанні може бути «рятівним кораблем» у сучасному світі. Необхідно розглядати роботу психологів, як фахівців, які мають надавати інструкції з використання власної психіки, надавати інформацію про особливості будови внутрішнього світу особистості, оскільки вони залучені до взаємодії з такою тонкою людською організацією, а психокультура є її частиною. В. Розін вважає, що психокультуру соціуму утворюють не тільки професійні співтовариства психологів (вчених і практиків), а й саме психологічно орієнтоване суспільство, тобто люди, які вірять у психологію і звертаються до психологів [12].

У цьому разі психокультура особистості взагалі не розглядається як певний процес, що притаманний тільки людині, зокрема, людині з розвинутою свідомістю. А розглядається лише як суспільний інструмент. Така точка зору унеможливує розгляд психокультури особистості та соціуму як динамічного трансформаційного явища, а тільки як характеристику певного професійного класу людей.

На думку М. Абаєва індивідуальна психокультура починає формуватися тоді, коли у людини сформовані певні уявлення про неї та навколишній світ. Тобто, тільки коли сформована свідомість, починає формуватися психокультура [1]. Про психокультуру можна говорити

Psychoculture and interaction in the context of the state of personality...

коли для особистості характерними є не тільки наявність інтелектуальних здібностей, саморегуляції, мислення, внутрішнього психічного життя, творчого потенціалу, ціннісних орієнтацій, когнітивно-інтелектуальних характеристик, гуманістичних, естетичних характеристики, інтересів, переконань та ідеалів тощо, а коли присутнє розуміння, критичне осмислення цих процесів у собі, а також, коли наявне прагнення до удо-сконалення себе.

Психокультура формується тільки із розвитком особистості як такої (її свідомості, світогляду, ціннісних орієнтацій та ін.). Саме психокультура особистості має визначний вплив на навколишнє соціальне середовище, на соціальні та культурні процеси, тобто видозмінюється психокультура соціуму, що передусім впливає та сприяє трансформації психокультури особистостей майбутніх поколінь. У зв'язку з цим, на нашу думку, було б доречно розглянути і поняття «інтерація» як засобу впливу особистості на суспільство та навпаки.

Інтерація – це універсальна властивість існуючого світу речей і явищ в їхній взаємній зміні, впливові одного на інші. В суспільстві взаємодія – це система зв'язків і стосунків між індивідами, соціальними групами, сукупність всіх соціальних відносин. Як вже зазначалось, людина для задоволення своїх потреб повинна вступати у взаємодію з іншими людьми, формувати соціальні зв'язки. Формування таких зв'язків відбувається поступово від простих форм до складних. Соціальні зв'язки індивіда, який входить навіть до малочисельної групи, являють собою чисельність взаємодій, які складаються з дій і зворотних реакцій на них. Утворюється складна система взаємодій, в яку включена різна кількість індивідів.

Взаємодія є узагальнюючим і ключовим поняттям цілої низки теорій та концепцій. В історії науки існує декілька спроб описати структуру взаємодії. Так, наприклад, отримала поширення так звана «теорія дії» або «теорія соціальної дії», в якій пропонувалось описання індивідуального акту дії. До цієї ідеї зверталися соціологи М. Вебер, П. Сорокін, Т. Парсонс і соціальні психологи. В цих теоріях фіксувалися деякі компоненти взаємодії: люди, їх зв'язок, вплив один на одного і, як наслідок, їх зміни.

Поряд із вище вказаними теоріями розвивається інтераціоністська теорія, яка об'єднує низку теоретичних концепцій, для яких спільним є наголос на аналізі взаємодії людини зі своїм соціальним оточенням.

На думку інтеракціоністів, людина осягає світ через символічні значення, які набуваються людиною в ході соціалізації в результаті участі в численних інтеракціях. Людина як носій і виконувач ролей навчається їх виконувати, включаючись з моменту народження в соціальну комунікативну мережу в процесі взаємодії. Процес взаємодії між людьми має таку особливість, як опосередкованість символами, які інтерпретуються учасниками взаємодії. Цей напрямок отримав назву «символічний інтеракціонізм» Дж. Міда. Для дослідника головним у людській дії стала інтерпретація, створення значень, опосередкування безпосередніх впливів. Навіть жести партнерів по комунікації сприймаються не прямо, а як символи, продукти інтерпретації чуттєвого матеріалу. Для того, щоб зробити значимим кожен момент діяльності, людина наділена психологічним механізмом, який включає: а) перероблені, нормативні для особистості уявлення про неї інших людей; б) спонтанні відповіді на соціальні впливи інших; в) «самість», що координує попередні інституції. Цей механізм виникає з комунікації і заради ко-мунікації. Партнери зі спілкування прилагоджуються один до одного, розшифровуючи взаємні наміри у жестах, позах, виразах обличчя і, перш за все, обмінюються словами [9, с. 134].

Отже, інтеракція – це безпосередня міжособистісна взаємодія, що базується на обміні символами та є найважливішою особливістю, яка визначає можливість кожної людини приймати на себе роль іншого; взаємний вплив людей чи груп один на одного у процесі безперервного діалогу; динамічна взаємодія і співвідношення між двома чи більше змінними, коли величина однієї змінної впливає на величину інших змінних; це система зв'язків і взаємодій між індивідами, соціальними групами, сукупність усіх соціальних відносин у суспільстві.

Характерними рисами постіндустріального суспільства є те, що в ньому визначальними стають знання та інформація, класовий поділ поступається місцем професійній диференціації, сфера послуг починає панувати над сферою виробництва. Постіндустріальна ера формує матеріальні та духовні передумови для використання всіх досягнень культури, набутих за час існування історії.

У постіндустріальну еру інтеракція виступає специфічним процесом взаємообміну інформацією між учасниками всередині культурного середовища і процес взаємного впливу людей чи груп один на одного у ході безперервного діалогу. Тобто це:

Psychoculture and interaction in the context of the state of personality...

- обслуговування міжособистісних стосунків (постійні зустрічі, спілкування молодих людей на зібраннях, концертах, зборах);
- визначення групової приналежності (одяг, зовнішній вигляд, музика виступають посередником, який забезпечує взаємозв'язок і певну культурну єдність своїх прихильників);
- закріплення певних форм поведінки та збереження єдності групи (включає створення моделей зачісок, одягу, наслідування ходи своїх кумирів та інше).

Слід зауважити, що під впливом масштабних соціальних змін духовні цінності людини також мають властивість трансформуватися. На шляху від первісності до цивілізації психокультура особистості набуває нових фундаментальних рис, що характерні для людини сучасної, а саме:

- людина перестає довіряти світу (під егідою індивідуалістичних ідей кінця XX століття – початку XXI);
- людина зосереджується на собі, на своїх бажаннях і протиставляє себе світові, гранично віддаляється від нього;
- в ході таких трансформацій змінюється напрям діяльності людини. Основною її тенденцією стає задоволення власних потреб, прагнення до влади, оволодіння багатствами будь-яким чином та за рахунок інших.

В той же час психокультура виступає процесом самовдосконалення людини, подолання світоглядних обмежень, підвищення власного рівня осмисленості життя. Фактично це і є сутністю психокультури постіндустріальної ери, хоча вона як така лише формується. Людство зараз перебуває на роздоріжжі – у стані вибору: чи свій безмежний потенціал знецінити і піддатися впливу власних егоїстичних потреб та прагнень, чи все ж таки піти шляхом удосконалення та власного перетворення. Людина прагне до вільного задоволення власних духовних потреб і цим спричинено те, що суспільство втратило можливість диктату і набуло можливості маніпуляції. Дуже багато в пропаганді першого шляху (піддатися впливу власних егоїстичних потреб та прагнень) роблять ЗМІ, які модифікують психокультуру і особистості, і соціуму. Хоча зараз засоби масової інформації перенасичені закликами до саморозвитку, безлічі духовних практик, які «ведуть до просвітлення» – здебільшого виявляються лише обманним трюком для власного збагачення.

Проте не можна не наголосити і на певному позитивному впливові таких закликів. Великий інтерес суспільства до такого роду практик, тренінгів свідчить про те, що люди готові до перетворень, до духовних змін. Необхідно лише знайти та дати правильний поштовх для актуалізації психокультури та до її індивідуального розвитку.

Визначальною рисою психокультури особистості є неспинне прагнення до удосконалення свого внутрішнього самовияву, що виражене і в зовнішній діяльності, і у внутрішній роботі над собою. Проблема в тому, що процес роботи над собою – це нелегкий шлях. На цьому шляху завжди багато перепон, бо пройшовши через них, людина усвідомлює цінність докладених сил, втрат і надбань. Тому не завжди особистість здатна до шляху вгору. Під дією різних факторів – економічної та політичної кризи, соціальної незахищеності, навколишнього середовища, подекуди людина перестає боротися і йде шляхом униз або її ціннісними орієнтирами стають не цінності як такі, а навпаки, найбільші вади, бо йти до них набагато легше: не треба себе обмежувати у своїх інстинктивних поривах, нищих бажаннях та прагненнях. Тому все частіше постає питання деградації особистості.

Підміна цінностей також призводить до втрати сенсу життя, що насамперед виявляється у збільшенні кількості неадаптованих людей, наркоманів, алкоголіків, збільшення кількості суїцидів. Люди настільки переймаються власними проблемами, що людство втрачає останні краплі гуманізму.

Найбільш актуально ця проблема постає у XXI столітті. І, звичайно, ідеальною метою розвитку психокультури кожного є визначення достатньо чітко всіх моральних імперативів, на яких ґрунтується процес формування духовності. Тому що в них закладені не тільки соціальні норми, які обмежують деструктивну поведінку особистостей, а й найвищий прояв, витончені нюанси людської самотворчості. Для психокультури особистості стає характерним осмислене, відповідальне ставлення до життя.

Особливо це проявляється в інтеракції коли традиційні форми соціальної взаємодії трансформуються. Оновлення науково-технічної сфери соціокультурного простору, впровадження в повсякденне життя нових технологій, перш за все комп'ютерно-інформаційних, призводять до зміни існуючих форм соціальної взаємодії та сприяють руйнуванню звичних комунікативних зв'язків. Під час комунікації учас-

Psychoculture and interaction in the context of the state of personality...

ники спілкування не лише надсилають інформацію, а й постійно її приймають, тобто здійснюють зворотний зв'язок. Зворотний зв'язок – це реакція адресата на повідомлення, яке допомагає адресантові зорієнтуватися в особі адресата, визначити міру дієвості своїх аргументів, переконатись у досягненні чи недосягненні комунікативної мети (Ф. Бацевич) [4, с. 67]. Тобто зворотній зв'язок виступає свого роду мовленням співрозмовника.

Ю. Хабермас зазначав, що «ідеї унікальності індивіда, постійного вибору власної ідентичності призводять в майбутньому, при появі теми комунікації, до уявлення, згідно з яким ідентичність неможливо реалізувати наодинці, успішність вибору власної ідентичності залежить багато в чому від Інших» [15, с. 123]. Однак в умовах віртуального буття особливо чітко простежується тенденція до практичного скасування суб'єктно-суб'єктної парадигми спілкування. Тут фактично існує тільки символічний суб'єкт, основною функцією якого в більшості випадків є навіть не комунікація, а персоналізація інформації. При найближчому розгляді віртуальне комунікативне середовище виступає, передусім, як засіб безвекторності самовираження особистості. У рамках цього процесу втрачає актуальність положення М. Бахтіна про неможливість існування абстрактного слова чи мовної дії [3, с. 45].

Особистість, яка користується Інтернетом як засобом для самовираження, не має чіткого уявлення про аудиторію. Остання для неї є абстрактною. Має значення лише сам факт наявності гіпотетичної аудиторії поза контекстом її соціальних і особистісних характеристик. Особливо важливим є також обширність даної аудиторії, яка й обумовлює пріоритетність не спілкування як такого, а гіпотетичної можливості «заявити про себе всьому світу».

Отже, переважаючий відсоток актів мережевого спілкування, по суті, не носить конструктивного характеру, оскільки вони не можуть розглядатися як справжній діалог. Технічні особливості технології Інтернету як засобу комунікації, а саме: безтілесність суб'єкта, нівелювання соціальної приналежності, необмеженість контактів, анонімність та інше, – створюють у користувача емоційно-психологічний стан якоїсь «особистісно-комунікативної» ейфорії, перебуваючи в якому мовець-суб'єкт перестає мати потребу в справжньому співрозмовникові. Він легко продукує його образ на основі власних стереотипів і конкретних преференцій, формуючи символічного візаві, здат-

ного задовольнити всі особистісно-комунікативні потреби суб'єкта, що говорить [7, с. 89]. Отже, справжнього Іншого не існує.

Стрімка зміна ціннісних орієнтирів сучасного постіндустріального суспільства ускладнює процес організації структури взаємодії, призводить до збоїв у роботі соціальних комунікацій. Посилюється протистояння традицій та інновацій, поглиблюється розриви між поколіннями, змінюється ієрархія цінностей та пріоритетів у масовій свідомості, трансформуються норми та моделі поведінки, практик і технологій спілкування. На місце колишніх практик взаємодії приходять нові зразки і норми соціальної поведінки, пов'язані зі стрімким розповсюдженням нових засобів та передачі інформації.

Отже, інтеракція трансформуючись, отримує змогу взаємодіяти без безпосереднього контакту людей одне з одним. Якщо раніше інтеракція була способом передачі інформації через взаємодію, то зараз вона існує у дещо новому для себе амплуа. За допомогою засобів масової інформації, інформаційно-комунікаційних технологій здійснюється передача інформації, а поняття «взаємозв'язку» набуває штучного характеру.

3. Етапи формування психокультури

Становлення психокультури як процесу, що реалізує сутнісне прагнення людини до удосконалення, зумовлене еволюційним ходом розвитку людства. Хоча, власне до кінця ХХ століття, цей процес не досліджувався, це не означає, що його не існувало. Саме психокультура забезпечувала постійне прагнення людини до удосконалення, до пошуків нових знань, до духовного зростання, що врешті-решт зумовило розвиток усього людства.

Щоб простежити особливості психокультури постіндустріальної ери необхідно звернутися до історіогенеза психокультури як феномену, що дало можливість умовно виділити етапи формування психокультури:

– етап становлення. Розвиток індивідуальної свідомості, здатність до світогляду який ґрунтується на виокремленні людиною себе з навколишнього світу, розпочинає початковий етап формування такого процесу, як психокультура.

Умовно визначаємо такий етап характерним для Стародавнього світу або до «осьового часу», за словами К. Ясперса. «Вісь світової історії, якщо вона взагалі існує, може бути виявлена тільки емпірично

Psychoculture and interaction in the context of the state of personality...

як факт, значущий для всіх людей, у тому числі і для християн. Цю вісь слід шукати там, де виникли передумови, що дозволили людині стати такою, якою вона є; де з різкою плідністю йшло таке формування людського буття, яке, незалежно від певного релігійного змісту, ... притаманне для всіх людей взагалі; ... де були б знайдені загальні межі розуміння їх історичної значимості. Цю вісь світової історії слід віднести, мабуть, до часу близько 500 років до н.е. ... Тоді стався найрізкіший поворот в історії. З'явилася людина такого типу, який зберігся і донині. Цей час ми ... будемо називати осьовим часом» [17, с. 32-34].

Тобто можна стверджувати, що становлення психокультури відбувається із становленням самої особистості (як відзначає К. Ясперс, зі становленням такого типу особистості, що залишається актуальним і до теперішнього часу);

– наступний етап – етап розвитку. Він характерний для будь-якої епохи: Середньовіччя, доба Відродження, Нового часу, чи XIX або XX століття. Такий етап характеризує психокультуру з погляду її розвитку за тих характерних умов, що були притаманні певній епосі. Це надавало певної специфічності психокультури особистості.

Наприклад, людині Середньовіччя притаманні риси психокультури, які формувалися під панівним впливом релігійного світогляду (розвиток таких якостей, як самоаналіз, спроби саморефлексії), в епоху Відродження основоположними були ідеї гуманізму, в Новий час – перевага наукового світогляду, у XX столітті провідною стає ідея цінності життя. Етап розвитку характеризується своєю поступовістю і не швидкими темпами формування;

– етап трансформації. Такий етап характерний для перехідних періодів в історії і для нього властива швидка зміна та поява нових рис психокультури. Необхідно наголосити, що і перехід до постіндустріальної ери також є перехідним етапом. Саме зараз психокультура особистості перебуває на трансформаційному етапі, коли з'являються нові особливі риси, що будуть розвиватися протягом наступної, майбутньої епохи.

Тому ми можемо говорити тільки про певні тенденції, що намітилися у розвитку психокультури, проте аж ніяк не про усталені риси, оскільки вони ще не є сформованими. Треба зауважити, що в період переходу до постіндустріальної ери для психокультури особистості стає характерним осмислене ставлення до життя, людина відчуває особисту відповідальність, що стало новим штрихом у формуванні психокультури.

Слід зазначити, що етапи розвитку і трансформації є етапами, які постійно обумовлюють один одного. За розвитком завжди йде трансформація, яка спричиняє знову таки розвиток, внаслідок чого цей процес є безперервним.

Зрозуміло, що на формування психокультури особистості впливають особливості психокультури соціуму, які надають специфіку психокультури особистості. Проте сама культура може змінюватися тільки під впливом внутрішніх змін кожної людини, адже особистість привносить у світ тільки те, що вона цінує, приймає, те, що їй подобається. Тобто людина буде взаємодіяти тільки з тими проявами зовнішньої культури, які віддзеркалені в ній самій.

В кожен епоху формувалися специфічні риси психокультури соціуму, що визначали певну специфіку психокультури особистості. Саме перехідні етапи від однієї епохи до іншої є переломними моментами в існуванні психокультури та її трансформації. Перебудова психокультури завжди має тотальний характер, тобто вся структура особистості перетворюється, причиною чого є сутнісні зміни в когнітивній, емотивній, ціннісній, поведінковій сфері.

Таке перетворення сприяло якісним змінам, що відбувалися у світовідчутті людини, у всьому її світогляді, що визначало зміни у стилі її мислення, стилі поведінки, образу дій у конкретних ситуаціях, у цілісно-смысловій сфері, коли особистість вступала до активної взаємодії з іншими людьми, суспільством. Це можна спостерігати і під час переходу від одного типу суспільства до іншого, наприклад, наприкінці XX – початку XXI століть.

Отже, індивідуальна психокультура є важливим процесом формування як самої особистості так і суспільства в цілому. Виокремлені етапи формування психокультури дали можливість розглядати психокультуру як цілісний процес, а також простежити її особливості в постіндустріальну еру.

4. Трансформація інтеракції та психокультури під впливом інформаційно-комунікаційних технологій

Інформаційно-комунікаційні технології є новітнім атрибутом взаємодії людей та важливим чинником функціонування всіх її підсистем. Зростання різноманіття способів взаємодій, що змінюють якість життя суб'єкта, сприяють розвитку комп'ютерних технологій,

Psychoculture and interaction in the context of the state of personality...

інтенсивності міжкультурних обмінів та міжнаціональних контактів. Відкритість суспільних відносин внесли зміни в соціокультурний простір і створили сприятливе підґрунття для розвитку найрізноманітніших культурних груп. Трансформувалися цінності уявлень на піку розвитку інформаційних технологій, які полягають у використанні принципово нових технологій передачі інформації, серед яких важливу роль відіграє Інтернет. Глобальна інформатизація розвивається стрімко і непередбачено, значно випереджаючи теоретичне осмислення її наслідків і впливає на інтеракцію та психокультуру особистості.

Інтеракція відіграє формуючу роль у житті особистості та суспільства. У процесі інтеракції виділено два взаємопов'язані рівні взаємодії: особистісний та міжгруповий. Особистісний рівень інтеракції постає як однобічна, двобічна та безпосередня взаємодія особистості з суспільством. Інтеракція виступає не тільки як спосіб заявити про себе, а й є засобом впливу на оточення, проголошення і поширення своєї системи цінностей, демонстрація особистісних моделей, естетизація нормативних для групи зразків поведінки. Груповий рівень інтеракції здійснюється за допомогою спільних дій учасників, проведенню дозвілля, однакових уподобань у мистецтві та в стилі одягу. Через спільні дії, дозвілля інтеракція набуває характеру взаємності, злиття. Мистецтво є ще одним каналом інтерактивної взаємодії як між учасниками взаємодії, так і зовні з іншими членами. Інтеракція в такому разі виступає засобом впливу на оточення, проголошення і поширення своєї системи цінностей, демонстрація особистісних моделей, естетизація нормативних для групи зразків поведінки.

Інформаційно-комунікаційні технології дали змогу перенести інтеракцію та комунікативні практики спілкування в поле Інтернету, модифікувавши групи однодумців в групи особистих інтересів кожного. Формується своєрідна культура Інтернет-співтовариств користувачів, яка має свої закони, принципи комунікації, які впливають на її формування, надання їй нового змісту. Культура у віртуалізованому просторі, завдяки інтеракції набуває нових характеристик: вона має інтерактивний характер, грайлива, цитатна, позастатусна та багатолика. З'явилися нові культурні та соціальні форми вираження пошуків та експериментування, які обумовлені інтересами певної вікової групи.

Ще однією з багатьох умов втечі до віртуального життя є сьогоднішня об'єктивна реальність, яка позбавлена певного рівня духовності. Суспільство споживання диктує свої умови, що здебільшого побудоване на особистих зв'язках та положенні особистості в суспільстві. Віртуальна ж культура пропонує будувати світ на діяльності та комунікації з однодумцями та включенням їх до віртуального середовища. Привабливою виявляється сама можливість самостійного моделювання віртуального простору за власним сценарієм та втілення цього сценарію у своїй діяльності. Представникам віртуальних субкультур відкривається можливість оперативної та глобальної зміни об'єктів при індивідуальному зусиллі одного суб'єкта. На противагу цьому стає реальність, у якій глобальні революційні зміни досягаються, як правило, за рахунок суспільних перетворень. Віртуальний світ – більш гнучкий, він підлаштовується під особистість, на відміну від світу реального, застосовуючи специфічні функції віртуальної культури – компенсації відсутнього в безумовній реальності. У віртуальному світі присутній відкритий характер мобільності, тут не є важливим соціальний статус, фінансове становище, спадковість, тоді як в об'єктивній реальності – це основні чинники успішності. Крім того, віртуальний світ – це сприятливе емоційне середовище зі спрощеною комунікативною функцією.

Віртуальність змінює як інтеракцію так і психокультуру. Чим більше людина занурена у віртуальну реальність, тим більше в неї формується віртуальна психокультура, яка може не мати нічого спільного з реальною, а реальна психокультура стає нечіткою, відтак така нечіткість та розмитість психокультури створює невизначеність духовних орієнтирів, що може привести людину до псевдодуховності. Зважаючи на значне поширення віртуалізації, поширюється ірраціональна, ірреальна психокультура і стає одним із визначальних факторів становлення особистості в наш час.

Отже, віртуальний світ пропонує безтурботність, де кожен може видавати себе за іншого та конструювати свою манеру поведінки, яка є часто відмінною від поведінки в реальному житті. Особистість починає заново соціалізуватися, посягає на норми і цінності іншого світу, а це, своєю чергою, сприяє збереженню традиційної інтеракції та продукуванню нових типів взаємодії загалом. Взаємодія представників таких товариств, які задалегідь здійснили варіанти вибору своєї

Psychoculture and interaction in the context of the state of personality...

взаємодії, має вигляд міжособистісного спілкування, що можливе завдяки електронній пошті, електронним повідомленням, а також більш витонченим формам взаємодії – різноманітним відеоіграм, спортивним матчам.

З'являється діалоговий компонент інтерактивності, що актуалізується через можливість симетричного спілкування користувача в режимі «питання-відповіді» з іншою людиною чи групою людей. Варто зазначити, що феномен інтерактивності не вичерпується лише інтерперсональним аспектом. Провідне місце в ньому належить можливості самостійного реагування та маніпулювання медійними засобами. Дана можливість реалізується вже на етапі написання повідомлення через застосування графічного, музичного, іконічного та інших мультимедійних кодів. За таких умов автор-укладач мультимедійного повідомлення має потенційну можливість встановити багаторівневі зв'язки між частинами нарративу, робити анотації багатьох текстів і навіть відсилати читача безпосередньо до джерел, що цитуються, тим самим відтворюючи мультимедійне тло текстуальної інформації. Отже, крім інтерперсонального аспекту інтеракції, віртуалізація створює можливість реагування та маніпулювання на дії іншого.

Інтеракція віртуального середовища постає втіленням різних сторін віртуальної культури, представленням її багатогранності. Віртуальна культура в сучасному суспільстві тільки формується, знаходить свій вигляд у наданні її представникам більшої свободи та можливості створення творчих умов для формування та розвитку феномена віртуальної культури. Адже своєрідні відгомони прояву віртуальної культури можуть бути виявлені і в міфології, і в релігії. Однак у них суб'єкт не вправі виявляти свою самостійність і активну діяльність згідно із власними уявленнями. Отже, в даних явищах можуть бути виявлені лише ознаки віртуального, але не віртуальна культура в повному її розумінні. З одного боку, явище інформатизації суспільства призводить до зміни існуючих форм інтеракції культур та сприяє руйнуванню звичних для цього середовища комунікативних зв'язків. А з іншого – тим самим збільшує зростання різноманіття способів взаємодій, що змінюють спосіб і якість життя суб'єкта культури, сприяє розвитку комп'ютерних технологій, інтенсивності міжкультурних обмінів та міжнаціональних контактів.

5. Висновки

Дослідження психокультури та інтеракції в контексті становлення особистості й суспільства в постіндустріальну еру дало можливість сформулювати такі висновки:

1. Під психокультурою можна розуміти процес сходження особистості до духовності у багатовимірній системі суспільних відносин. Під поняттям «інтеракція» розуміють безпосередню міжособистісну взаємодію, що базується на обміні символами та є найважливішою особливістю, яка визначає можливість кожної людини приймати на себе роль іншого. Це взаємний вплив людей чи груп один на одного у процесі безперервного діалогу. В такому випадку інтеракція виступає як система зв'язків і взаємодій між учасниками однієї культурної групи, між членами двох і більше культур. Це спільна діяльність представників різних культур, їх взаємодія.

Психокультура постіндустріальної ери як цілісний процес сприяє розвитку суспільства через розвиток кожної особистості на основі свідомого вибору кожного.

2. Особливості формування психокультури в культурному поступі суспільства сприяли виділенню етапів формування психокультури (становлення, розвитку, трансформації). Це надало можливість стверджувати, що саме психокультура забезпечувала постійне прагнення людини до удосконалення, до пошуків нових знань, до духовного зростання, що врешті-решт зумовлює розвиток усього людства.

3. Інформаційно-комунікаційні технології здійснюють трансформуючий вплив на інтеракцію та психокультуру особистості. Психокультура характеризується поліваріативністю проявів, а інтеракція виступає не тільки як спосіб заявити про себе, а й є засобом впливу на оточення, проголошення і поширення своєї системи цінностей, демонстрація особистісних моделей, естетизація нормативних для групи зразків поведінки.

Отримані результати можуть стати майбутньою базою для подальшого аналізу розвитку психокультури та інтеракції як чинників становлення особистості та суспільства в постіндустріальну еру. Зокрема, можливе дослідження перспектив розвитку інтеракції та психокультури особистості; виявлення рис, здатних деструктивно впливати на поведінку людини з метою їх подальшої модифікації та трансформації суспільства; а також для пошуку нових підходів до

теоретичного аналізу ролі інтеракції та психокультури у становленні особистості в умовах постіндустріального суспільства і його культуротворчих процесів.

Список літератури:

1. Абаев Н. В. Чань-буддизм и культура психической деятельности в средневековом Китае / Н. В. Абаев. – М.: «Наука», 1983. – 128 с.
2. Альберда Т. Життя як запит смислу (на пошану пам'яті Сергія Кримського) / Т. Альберда // Електронний журнал ХайВей. – Режим доступу до ресурсу: <http://h.ua/story/359941/>
3. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / [сост. С. Г. Бочаров; текст подгот. Г. С. Бернштейн и Л. В. Дерюгина; примеч. С. С. Аверинцева и С. Г. Бочарова. – М.: Искусство, 1979. – 424 с.
4. Бацевич Ф. С. Основы коммуникативной лингвистики / Ф. С. Бацевич. – К.: Видавничий центр «Академія», 2004. – 342 с.
5. Гримак Л. П. Телепсихология: посягательство на экологию психической сферы человека / Л. П. Гримак // Психологический журнал. – М.: Издательство ИП РАН, 1991. – Т. 12. – № 6. – С. 182-184.
6. Демина Л. Д. Структурно-образующие компоненты психологической культуры преподавателя высшей школы РФ / Л. Д. Демина // Известия Алтайского государственного университета. – Барнаул: «Известия АлтГУ», 2008. – № 2 (1). – С. 11-15.
7. Жичкина А. Е. Социально-психологические аспекты виртуальной коммуникации / А. Е. Жичкина // Електронний журнал Флогистон. – Режим доступу до ресурсу: <http://flogiston.ru/articles/netpsy/refinf>
8. Маєвська Н. А. Психологічні ознаки культури українців на сучасному етапі розвитку суспільства: дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук: спец. 19.00.01 «Загальна психологія, історія психології» / Н. А. Маєвська. – Харків, 2003. – 183 с.
9. Мид Дж. Г. От жеста к символу / Дж. Г. Мид // Американская социологическая мысль: Тексты / под ред. В. И. Добренкова. – М.: Изд-во МГУ, 1994. – 116-120.
10. Мотков О.И. Психологическая культура личности / О. И. Мотков // «Школьный психолог». – 1999. – № 15. – С. 8-9.
11. Пузикова О. В. Психологическая культура как фактор самоактуализации личности: на примере личности учителя: дис. канд. псих. наук: 19.00.01 / Пузикова Ольга Владимировна. – Хабаровск, 2003. – 210 с.
12. Розин. В. М. Психологическая практика, культура, наука / В. М. Розин // Философия науки. – М.: СО РАН, 2005. – Вып. 11. – С. 289-310.
13. Семикин В. В. Психологическая культура в структуре личности и деятельности педагога / Семикин В. В. // Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. – СПб.: Издательство «Известия РГПУ им. А.И. Герцена», 2003. – № 3 (6). – С. 124-132.
14. Фурман А. В. Психокультура української ментальності / А. В. Фурман. – Тернопіль: Економічна думка, 2002. – 131 с.

15. Хабермас Ю. Философский дискурс о модерне. М.: Наука, 2003. – 416 с.
16. Юнг К. Г. Архетип и символ / К. Г. Юнг. – М.: Издательство «Ренессанс» СП «ИВО-СиД», 1991. – 208 с.
17. Ясперс К. Истоки истории и её цель / К. Ясперс // Ясперс К. Смысл и назначение истории. – М.: «Политиздат», 1991. – С. 32-34.

References:

1. Abaev N. V. (1983) *Chan'-buddizm i kul'tura psikhicheskoy deyatel'nosti v srednevekovom Kitae* [Chan Buddhism and the Culture of Mental Activity in Medieval China]. Moscow: The science. (in Russian).
2. Al'berda T. Zhyttja jak zapyt smyslu (na poshanu pam'jati Serghija Krymsjkogho) [Life as a request for meaning (to the memory of Sergei Krymsky)]. Available at: <http://h.ua/story/359941/> (accessed 18 July 2012)
3. Bakhtin M. M. (1979) *Estetika slovesnogo tvorchestva* [Aesthetics of verbal creativity]. Moscow: Art. (in Russian).
4. Bacevych F. S. (2004) *Osnovy komunikatyvnoji linghivistyky* [Basics of communicative linguistics]. Kiev: "Academy". (in Ukrainian)
5. Grimak L. P. (1991) *Telepsikhologiya: posyagatel'stvo na ekologiyu psikhicheskoy sfery cheloveka* [Telepsychology: Infringement on the Ecology of the Human Psychic Sphere]. *Psychological Journal*, vol. 12, no. 6, pp. 182-184.
6. Demina L. D. (2008) *Strukturno-obrazuyushchie komponenty psikhologicheskoy kul'tury prepodavatelya vysshey shkoly RF* [Structurally-forming components of psychological culture of the teacher of higher school of the Russian Federation]. *Proceedings of the Altai State University*, no. 2 (1), pp. 11-15.
7. Zhichkina A.E. (1999). *Sotsial'no-psikhologicheskie aspekty virtual'noy komunikatsii* [Socio-psychological aspects of virtual communication]. Available at: <http://flogiston.ru/articles/netpsy/refinf> (accessed 14 February 1999)
8. Majevsjka N. A. (2003) *Psykhologhichni oznaky kul'tury ukrajinciv na suchasnomu etapi rozvytku suspil'jstva* [Psychological signs of Ukrainian culture at the present stage of society's development] (PhD Thesis), Kharkiv: Kharkiv National University named after V.N. Karazin.
9. Mid G. H. (1994) *Ot zhesta k simvolu* [From gesture to symbol]. *Amerikanskaya sotsiologicheskaya mysl': Teksty* [American sociological thought: Texts]. Moscow: MSU, pp. 116-120.
10. Motkov O.I. (1999) *Psikhologicheskaya kul'tura lichnosti* [Psychological culture of personality]. *School psychologist*, no. 15, pp. 8-9.
11. Puzikova O. V. (2003) *Psikhologicheskaya kul'tura kak faktor samoaktualizatsii lichnosti: na primere lichnosti uchitelya* [Psychological culture as a factor of self-actualization of the individual: on the example of a teacher's personality] (PhD Thesis), Khabarovsk: Far Eastern State Transport University.
12. Rozin. V. M. (2005) *Psikhologicheskaya praktika, kul'tura, nauka* [Psychological practice, culture, science]. *Philosophy of Science*, vol. 11, pp. 289-310.
13. Semikin V. V. (2003) *Psikhologicheskaya kul'tura v strukture lichnosti i deyatel'nosti pedagoga* [Psychological Culture in the Structure of the Personality

Psychoculture and interaction in the context of the state of personality...

and Activity of the Teacher]. *Izvestiya of the Russian State Pedagogical University named after A.I. Herzen*, no. 3 (6), pp. 124-132.

14. Furman A. V. (2002) *Psykhokuljtura ukrajinsjkoji mentaljnosti* [Psychological culture of Ukrainian mentality]. Ternopil: Economic Thought. (in Ukrainian)

15. Khabermas U. (2003) *Filosofskiy diskurs o moderne* [Philosophical discourse on modernity]. Moscow: The science. (in Russian).

16. Yung K. G. (1991) *Arkhetip i simvol* [Archetype and Symbol]. Moscow: "Renaissance" SP "IVO-SyD". (in Russian).

17. Yaspers K. (1991) *Istoki istorii i ee tsel'* [The origins of history and its purpose]. *Smysl i naznachenie istorii* [Meaning and purpose of history]. Moscow: "Politizdat", pp. 32-34.